

KULTUR

Etiska domstolen bedömer Irmas rätt att vara synlig

David Finer

journalist och doktorand, institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska institutet

■ Irma Gustafsson, 84, ligger i en fyrbäddssal. Sjuksköterskorna skvallrar över huvudet på henne, ronden svishar förbi, och i dödsögonblicket tvingas hon åhöra ett högljutt födelsedagskalas i personalrummet. Men allt är teater, en »etisk domstol« med sjukhuspersonalen som jury.

– Etik måste vara lättsamt. Så här vill vi engagera medlemmarna, berättar sjuksköterskan Karin Eriksdotter, ordförande i Etiskt Forum (EF) på Capio S:t Göran i Stockholm. EF är en tvärprofessionell grupp som funnits på sjukhuset i omkring åtta år. När Karin Eriksdotter tog över som ordförande 2007 var man överens om behovet av nya grepp för att nå ut till personalen.

Bakgrunden var bland annat en patientundersökning som visat att många patienter inte kände sig synliga eller delaktiga i vården.

– Etik får inte vara högrivande och »fy skam«. Den kan inte läras ut utan måste levandegöras i praktiken, förklarar Karin Eriksdotter.

Hon och kollegerna kontaktade skådespelarna Gunilla Bergerham, Eva Bäckman och Iréne Grönwall i Rollmakarna för att få hjälp med att väcka debatt kring värdetiken. Med rötterna i teater och gestaltteori fungerar Rollmakarnas tre erfarna skådespelare som konsulter inom kommunikation, förändringsarbete och ledarutveckling. De har tidigare haft uppdrag för företag, myndigheter och organisationer inom vårdsektorn. Skådespelarna läste patientundersökningen, diskuterade med EFs medlemmar och formulerade tre etiska dilemman som stoff till tre 10-minutersscener. Formen »etisk domstol« föreslog Bergerham, som inspirerats till idén i Frankrike. Några av medlemmarna i EF deltar själva som amatörer i föreställningen, sjukhusprästen Kristina Cyrus Hjern som »försvarare« och coachen Rickard Lundqvist som »åklagare«. Skådespelarna spelar flera roller. Iréne Grönwall gestaltar bland annat domaren, Gunilla Bergerham bland annat patienten Irma och Eva Bäckman sköterskan och läkaren.

Före föreställningen – den ena av tre – talar verksamhetschef Tobias Wirén till publiken:

– Etiken »spelar roll«. Vi vill öppna dörren till en ny tid av etisk reflektion på sjukhuset, som vi tror är bra för våra patienter och för oss själva. Goda möten är fundamentet för vår verksamhet. En enda medmänsklig handling kan betyda allt för den som håller på att förlora fotfästet. Det ni gör spelar roll.

I den första scenen gör ett par sjuksköterskor rent Irmas liggsår medan de entusiastiskt diskuterar en manlig amerikansk skådespelare över huvudet på den lidande patienten. Endast en gång vänder de sig till Irma.

När de gått minns hon i en monolog sin ungdoms positiva kroppsupplevelser av dans och älskog »i goda händer«. Hon är redo att dö.

Efteråt tar domstolsprocessen vid. Personalen i publiken får agera jury och ta ställning till om sköterskorna på scenen handlade oetiskt eller inte. Ja, menar åklagaren, medan försvararen tycker att »Irma fick fantastisk vård«.

Efter några minuters diskussion får publiken genom handuppräckning avge sin åsikt. Opinionsen är helt på Irmas sida. Så här får det inte gå till, även om det ibland gör det.

I andra scenen väcks Irma av en sjuksköterska inför rondens förestående besök. Irma vill få ett samtal med doktorn i enrum. Hon fasar inför den pinsamma undersökningen inför kandidater och läkare, »den intima teatern«. Medan hon väntar går tankarna till teatern Intiman i Stockholm, där Irma i sin ungdom sett Jarl Kulle som professor Higgins i »My fair lady«. När rondan kommer vill hon ha ett besök i enrum med doktorn. Men ingen lyssnar.

I slutpläderingen underkänner åklagaren rondan, medan försvararen menar att den inte är rätt forum för patienten att ställa frågor. I den livliga diskussionen som följer vill alla fälla rondan, inklusive chefläkaren Måns Belfrage (för övrigt den ende närvarande läkaren i en publik av cirka 140 personer):

– Irma fick inget bra bemötande. Visst finns det behov av en undervisningssituation. Men vi håller på att avskaffa rondan här. Den enskildhet som Irma behövde kommer att tillgodoses genom fler enkelrum i framtiden.

I slutscenen är Irma döende, osynlig för publiken, medan det i ett angränsande personalrum pågår ett högljutt födelsedagsfirande. Plågade anhöriga gläntar försiktigt på dörren men får hurtiga besked om att Irma avböjt livsuppehållande åtgärder. Firandet fortsätter.

Flera i publiken är rörda till tårar. Det här dilemmat är svårast. Försvararen lägger ned sin plädering, åklagaren mumlar något om utbrändhet, och domaren bordlägger. Någon i publiken menar att man som personal måste få gå in i och ut ur de privata (födelsedagsfirandet) och yrkesmässiga (terminalvården) rollerna och »ha lite roligt också«. En annan röst menar att personalen i pjäsen är rädd för att vara närvarande i patientens sista stund, kanske också osäker.

Sjukhusprästen Kristina Cyrus Hjern:

– Ofta tänker man sig kanske att man inte duger själv utan att någon annan mer kvalificerad person ska ta hand om den döende patienten. Men lita på dina mänskliga instinkter. Det kanske är just dig patienten vill prata med, stanna upp i det.

Foto: Urban Orzolek

PATIENTROLLEN gestaltas av skådespelaren Gunilla Bergerham i föreställningen om vårdens etiska domstol. Iréne Grönwall och Eva Bäckman spelar undersköterskorna.

Foto: Urban Orzolek

Foto: Urban Orzolek

VAR DET RÄTT ELLER FEL? Den »etiska domstolen« på scenen bedömer vårdens handläggning av Irma, 84. Till sin hjälp som jury har domaren publiken. Flera är rörda till tårar av vad de sett.